

Ekonomiden Sonar Ne Var?

Koray Çalışkan

koray.caliskan@boun.edu.tr

İkinci Dünya Savaşı'nda önce şimdi "ekonomi" dediğimiz sosyal ilişki alanlarından bağımsız bir alan yoktu. Hatta Türkiye için "ekonomi'nin bağımsız bir alana ve gerçekliğe kavuşması daha da yeni. 1983'den itibaren gazetelerde "ekonomi" diye bir sayfa ortaya çıktı. Ekonomi'den konuşan uzmanlar, futbol sahası gibi net çizgilerle belirlenmiş bir alandan bahseder gibi konuşmaya başladılar.

EKONOMİ NERDEN ÇIKTI?

Timothy Mitchell'in gösterdiği üzere sanılanın aksine 1940 öncesinde ekonomi diye alanı işaret eden bir isim yoktu. İktisadi ya da ekonomik sıfatları belli toplumsal ilişki tarzlarını anlatmak için kullanılırdı. Adam Smith ya da Karl Marx'ın "ekonomi" üzerine yazdıkları bir cümle bile yok. Ekonomi'nin bağımsız bir alan olarak ortaya çıkmasında aracı rolü Keynes oynuyor.

İkinci Dünya savaşı sonrası Britanya'nın ve diğer Batılı ülkelerin sömürgelerini yitirmesi ve dünyada doğrudan emperyalizmin yerini dolaylı emperyalizmin alması küresel iktisadi ilişkilerde radikal bir dönüşüme yol açtı. Artık bir imparatorluğun manda, protektorat ya da sömürge düzeninin yerine, hukuken eşit ulus devletlerin arasında iktisaden baskın merkezler ortaya çıkmıştı.

Ekonomi denilen şey de küresel ilişkilerin tanzimini mümkün kılan bir çerçeve sağlamaya başladı. Siyaseten sözde bağımsız ulus devletlerin Batı'nın ve kompradorların çıkarlarına paralel evrilebilmesi için yeni bir bağımlılık arayüzü gerekiyordu. Ekonomi bu ihtiyaçtan oraya çıktı. İktisat ideolojisinin gücünü de arkasına alanlar artık varlığından şüphe bile edilemeyecek bir alan peydahladılar. Öyle başarılılar ki, dini muhafazarkarlığın hegemonik olduğu günümüzde Tanrı tanımamak ekonomi tanımamaktan daha kolay.

KULLANMAYALIM MI O ZAMAN?

Bilmiyorum. Feminist ekonomi politikçiler "cemaat ekonomileri" dedikleri bir alternatif öneriyorlar. Onlara göre iktisadi ilişkilerin ekonomi kavramıyla anlaşılması mümkün değil. Zira tüm nesnellik iddiasına rağmen artık rahatça gösterebiliyoruz ki ekonomi denilen alanının betimsel tasviri dahi politik bir çok tercih sayesinde mümkün oluyor. Kadınlar, işçiler, memurlar, çocuklar, hayvanlar, insan olmayan tüm diğer yaratıklar, doğadaki şeyler bir tarafa itiliyor. Makro ekonomistler genel iktisadi ilişkilerin dinamiklerini, mikro ekonomistler de piyasanın dinamiklerini en isabetsizce anlatan bilim insanlarına dönüşmüş durumda. Kendileri ve muktedirler dışında kimsenin okumadığı ve iki yüz yıl sonra bilim tarihçilerinin açıklamakta zorlanacakları bir bilgi türünün peşindeler. Resmen dünya düz diyorlar, herkes de peşlerinden gidiyor.

SOSYALİST EKONOMİ OLUR MU?

Bilmiyorum. Saygı duyduğum bir çok Marksist ekonomist var. Ama yaptıklarına bakın aslen "ekonomi" değildir. Sosyal alanın içinde ve verili güç ilişkilerini sorunsallaştırarak yaparlar işlerini. Zaten ekonomistlerin çoğu da onları ekonomistten saymaz. "Sosyalist ekonomi olur mu?" sorusu "milli sosyalizm olur mu?" sorusunda yakın bir soru bu. Millet fikri nasıl sosyalizmle gerilim içindeyse, ekonomi de bence sosyalizm fikriyle o kadar gerilim içinde. Zira sosyalist ekonomi özgürlükçü totaliteryanizm gibi bir laf.

NE YAPMALI O ZAMAN?

Feminist ve çevreci eleştiriler “ekonomi” kavramının ötesine geçmeye çalışıyorlar. Feministlerin bir bölümü malesef hala kavramı kullanıyor, ama içini ve dışını değiştirerek. Belki de retorik-politik düzlemde anlamlıdır. Çevreciler daha demokratik bir ontoloji öneriyorlar. O noktada ekonomi diye bir bağımsız alanın erozyonu çoktan başlıyor. Bu konuda sosyalistler biraz daha geriden geliyor. Ekonomi’yi aşacak kuramsal çalışmaları, ampirik araştırmaları ve siyasi-pratik deneyimleri sınırlı. İktisadi ilişkilerde eşitlik ve özgürlük isteyen sosyalistlerin bunu ekonomi kavramını kullanarak gerçekleştirmesi zor. Günümüzde “ekonomi”den sonrasını düşünmek en çok cesaret ve yaratıcılık isteyen devrimci duruş.